

BÖDŐK GERGELY

MINDEN, AMI A *DE* ELŐTT VAN
 ROMSICS IGNÁC ÚJ MAGYAR TÖRTÉNETI SZINTÉZISÉRŐL

Romsics Ignác: *Magyarország története*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2017, 1036 oldal

2017. november 16-án a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának dísztermében teltház előtt mutatták be Romsics Ignác legújabb történeti szintézisét. Akik a szerző munkásságát követték, az elmúlt években/évtizedben tapasztalhatták, amint napjaink legismertebb történészeinek érdeklődése tudatosan fordult a 20. századi történelem kutatásától a történetírás története és – ezzel párhuzamosan – későbbi korok megismerése és megismertetése felé. Romsics több tanulmányt közölt a fejüket szintézisírásra adó történészekre nehezedő dilemmákról, majd a *Magyarország története a XX. században* (Osiris, 1999) című nagyszerű legújabbkori szintézisét követően a magyar történetírás 19–20. századi történetét (*Clio bővületében. Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi kitekintéssel*, Osiris, 2011) és a magyar múlt néhány kitüntetett szereplőjének és meghatározó eseményének emlékezetpolitikai helyét (*A múlt arcai. Történelem, emlékezet, politika*, Osiris, 2015) járta körül. Kimutatva, hogy az egykori szemtanúk és kortársak mennyire eltérő módon, mindenkor értékvezérelve ítélték (és ítélik) meg saját koruk eseményeit és ezek alakítóit. Újrahangsúlyozva: a sokszínűség pedig mennyire tetten érhető azután az emlékezetben és a történetírói véleményekben is, amelyek – túl azon, hogy időről időre változnak – nemegyszer politikailag is többé-kevésbé motiváltak. Romsics főszerkesztőként működött közre a *Magyarország története* című vaskos szintézisben (Akadémiai, 2016) és ugyanilyen minőségben dolgozott a Kossuth Kiadónál megjelent 24 kötetes történelmi-ismeretterjesztő sorozaton. A most megjelent szintézisében ezúttal egyedüli szerzőként az uráli őshazától a legutóbbi, 2014-es választásokig az egész magyar történelmet ismerteti az olvasókkal.

Romsics Ignác előbb az Eötvös Loránd Tudományegyetem történelem szakán és doktori iskolájában, 2008 óta pedig az egrri Eszterházy Károly Egyetem történelemtudományi doktori képzésén oktat. Kiemelkedő munkásságának köszönhetően 2001-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 2010-ben pedig rendes tagjává választották. Tudományos és tudományos-ismeretterjesztő köteteinek, valamint nagyszerű előadásainak köszönhetően szakmáján kívül is népszerűsége tett szert, így mára munkásságát még azoknak sem kell bemutatni, akik nem a történelem elkötelezett bűvárai. Négyévtizedes kutatói és sokoldalú ismeretterjesztő tevékenysége mellett igazi iskolateremtő egyéniség, ennek bizonyosságként mára egykori diákjai közül többen neves kutatónak, szakmájuk megbecsült és megkerülhetetlen tagjainak számítanak.

A Kossuth Kiadónál most megjelentetett kötet illeszkedik és egyúttal el is válik a magyar történelem eddigi szintéziseitől. Ezek sorát a Szilágyi Sándor főszerkesztésével készült *A magyar nemzet története* című tízkötetes munka első kötetének 1895-ös megjelenésétől datálhatjuk. A millennium légkörében fogant, gazdagon díszített sorozat előszavát Vaszary Kolos herceg-

prímás, utószavát pedig Jókai Mór írta, tucatszámú is több szerzője közt pedig a korszak legjobb történészei voltak. Soraik közt találjuk Ballagi Mórt, az ügyvéd végzettségű – a század végére a magyar birodalmi gondolat hívéül szegődő – Beksics Gusztávot és a zsidó származású Acsa-dy Ignácot, Angyal Dávidot, Fraknoi Vilmost és Marczali Henriket is. Széles olvasóközönséghez jutott el – és sokak szemében máig a magyar múlt utolsó „igazi”, nagy szintézisének számít – Hóman Bálint és Szekfű Gyula szellemtörténeti ihlettségű (eredetileg) ötkötetes *Magyar történet* című munkája, melyet 1928–1934 között adtak ki. De a két világháború közötti magyar történetírás csúcsteljesítményének számító „Hóman–Szekfű” mellett mások is vállalkoztak a magyar múlt monografikus igényű összefoglalására – előrukkolva változó terjedelmű, fókuszú és minőségű kötetekkel. Egy évtizeddel Hómannal való közös munkája előtt maga Szekfű is közzölt egy eredetileg német nyelven írt, de magyar fordításával egyszerre megjelent hosszabb országtörténeti tanulmányt (*A magyar állam életrajza*, 1918 – újabb kiadása: Maccenas Könyvkiadó, 1988). Még a Horthy-korszak szintéziseinek sorát gazdagította Szabó István társadalomtörténeti összefoglalása (*A magyarság életrajza*, Magyar Történelmi Társulat, 1941 – újabb kiadása: Akadémiai Kiadó, 1990), Mód Aladár II. világháború alatt írt „függetlenségi-szemponyú” munkája (*400 év. Küzdelem az önálló Magyarországért*, 1943) és Baráth Tibor nemzetiszocialista szellemiségű országtörténete (*Az országépítés filozófiája a Kárpátmedencében*, Kolozsvár, 1943). A magyar történelem egészének elbeszélésében rejtő kihívás a II. világháborút követően is talált vállalkozó szellemekre. A moszkovita történész-ideológus, Andics Erzsébet intencióinak megfelelően az új munkákban már rendre a magyar történelem korszakainak marxista (osztály)szemponyú átértékelését és a nemzeti kommunista történeti kánon ideológiai elvárásainak érvényesítését találjuk. A szemléletileg első ilyen nagy összefoglaló Heckenast Gusztáv, Incze Miklós, Karácsonyi Béla, Lukács Lajos és Spira György munkája, *A magyar nép története. Rövid áttekintés* (2. kiadása Művelt Nép Könyvkiadó, 1953) volt, amit a már liberálisabb szellemben fogant, színvonalasabb, Molnár Erik szerkesztette kétkötetes *Magyarország története* követett (1964). A Kádár-korszak legambiciózusabb vállalkozásának viszont nem ez, hanem egy tízkötetesre tervezett nagy magyar történeti összefoglaló elkészítése volt, a vaskos sorozatból viszont utóbb csak hét (dupla) kötet jelent meg Pach Zsigmond Pál, az MTA Történettudományi Intézete igazgatójának főszerkesztésében.

Ezek az összefoglalók – többnyire többszerzős munkákról lévén szó – szükségszerűen heterogén és egyenetlen színvonalúak, szerzőik változó kérdésfelvetésektől indítva és különböző ideológiai alapállásból láttak munkához. Így nemegyszer még az egyazon politikai rendszeren belül született munkákban is fontos eltérések mutathatók ki, nem beszélve a fogalmazásbeli és íráskészségben rejlő differenciákról. A többszerzőségben rejlő előnyök, éppen ezek okán, hátrányokkal is járnak. Romsicsot ugyanakkor ilyen béklyók nem kötötték, így adott volt a gondolati koherencia korlátlan érvényesítésének lehetősége, az egységes szemlélet és a végig azonos stílus. Az egyszerűség persze veszélyekkel is jár, hiszen ebben az esetben a „magányos” történetíró kizárólagos felelősséget visel régebbi – általa kevésbé vagy egyáltalán nem kutatott témák és korok – eredményeinek szakszerű interpretálásáért. Éppen ezért Romsics Ignác az egyes korszakok legavatottabb történészeinek munkáira és megállapításaira támaszkodik, jelezve, ha esetleg vita van bizonyos jelenségek és események értékelésénél a téma specialistái között. Ilyenkor azt tapasztaljuk, hogy a vitázó felek szakmailag megalapozott,

ámbár eltérő ítéleteire egyaránt kitér, és ismeretei alapján időnként maga is állást foglal az adott kérdésben.

A történészek több csoportra oszthatók annak alapján is, hogy témaválasztásuk mekkora időmetszetet „fog át” – eltekintve ezúttal az eszmetörténet és a történelemhez kapcsolódó társtudományok kutatóitól. Ezen szükségképpen elnagyolt és végletesen leegyszerűsített tipológia szerint vannak a mikrotörténet iránt elkötelezettek, az egy politikai rendszerre szakosodók, és olyan kutatók, akik érdeklődésüket kiterjesztik egy-egy korszak – azaz nagyobb, évszázadokon átívelő, sajátos politikai, jogi, gazdasági vagy kulturális jegyeket hordozó időszak – megismerése felé. Mindössze néhányan vannak csak, akiket vállalkozó kedvük, ambíciójuk, történetírói alkatak (és persze képességeik) arra ösztönözik, hogy saját népük történetének egészéről „rajzoljanak” átfogó képet. Bár Romsicsnak számos tanulmánya és több kötete alapján a többi csoportban is helye van, ezzel a kötetével ez utóbbi kategória történészeinek szűk klubjába is bekerült.

A kötet öt fejezetre és egy rövid utószóra tagolódik, amit a felhasznált és ajánlott kötetek és szakmunkák jegyzéke, valamint személy- és helységnévmutató követ, végül a képek és térképek jegyzéke zár. Az egyes nagyobb fejezetek rendezőelve értelemszerűen a kronológia és a korszakos elkülönítés. Az első fejezet a magyar nép kialakulásának és a honfoglalásnak az időszakát, a második a középkori magyar királyságét, a harmadik a három részre szakadt magyar államot, a negyedik pedig a magyar korona országainak Habsburg-monarchiabeli történetét mutatja be. Az ötödik fejezet időhatárát az Osztrák–Magyar Monarchia – és benne a történelmi magyar állam – széthullása, illetve a 2014-es választások keretezik. Ebben az összefoglalóan *A trianoni Magyarország* címet viselő fejezetben kerül sor a Horthy-korszaknak, a szovjet táborba került Magyarországnak és az 1989-es rendszerváltástól napjainkig terjedő időszaknak az ismertetésére is. Érezhető, ahogy a közelmúltnak – vagy méginkább félmúltnak – számító legutolsó három évtized értékelésében a szöveg a megszokottnál is mentesebb lesz a kategorikus értékítéletektől, és Romsics mondandója lényegét időtálló, tényszerűen igazolható adatokra (választási eredményekre, szociális mutatókra, statisztikákra, gazdasági mérésekre) alapozza.

De a kötet egészére igaz, hogy más munkáihoz hasonlatosan ebben is a mára klasszikussá vált – Romsics Ignác munkáit jellemző – multiperspektivikus történelemszemlélet érvényesül. A szerző ugyanis nem ragad le a történelem – nemegyszer még ma is domináns, némelykor szinte kizárólagos – politikatörténeti nézőpontból való elbeszélésénél. Bár a magyar történelem nagy korszakos fordulópontjai szinte kizárólag politika- és hadtörténeti eseményekhez kötődnek (a kereszténység felvétele és Szent István királlyá koronázása, a mohácsi csata, az I. világháború vége és a forradalmak, Trianon, II. világháború, rendszerváltás), ezek ismertetése mellett egy korszak viszonyainak hiteles tolmácsolásához számára legalább olyan fontosak az adott kor gazdasági, társadalomtörténeti és kulturális aspektusai is. Ezek ugyan sokszor kikezdek és átlépek a hagyományos politikatörténeti kereteket, mégis segítik az olvasót egy kor „lényegének” megragadásában és az abban élők cselekedeteinek, gondolkodásmódjának megértésében. A kötetben végig ezen törekvéssel találkozunk, így az olvasók honfoglalók ütközetein túl a népvándorlás során jelentkező nyelvi-kulturális hatásokkal, őseink lakásvizonyaival, a korájuk vallási küzdelmeivel, eleink életmódjával, mentalitásával, műveltségi fokával is megismerkedhetnek.

A komplexitásra és sokszínűségekre való törekvésén túl Romsics igyekszik térben és időben is „pozicionálni” a magyar múlt egyes korszakait, ami összevetéssel és viszonyítással jár. Az összehasonlításoknak alapja lehet katonai erő, gazdasági teljesítmény és kulturális eredmények egyaránt, s időben egyre közeledve a mához a mérhetőbb és ezáltal általánosabb összevetések alapjául szolgáló mutatók (GDP, GDNP). A múlt politikusait korok szereplőiként ismerhetjük meg, teljesítményüket pedig Romsics mindig helyzetükhöz és lehetőségeikhez viszonyítva értékeli. A szerzői szándék ugyanez a viszonyítás, azaz általánosabb, objektívebb, higgadtabb és ezáltal időtállóbbnak szánt értékelételek megfogalmazására való törekvés. Egy korszak teljesítményének értékelésében Romsics Ignác referenciája mindig a Nyugat. Úgy véli ugyanis, hogy a magyarság Kárpát-medencei megtelepedése óta nyugati mintakövetésre törekszik, és hol sikeresen zárkózik fel Európa élmezőnyéhez – vagy legalább átlagához –, hol pedig kevésbé. Ez a szándék nagyjából keretezi a kötet időhatárait, hiszen az a kereszténység felvételétől az Európai Unióhoz való csatlakozásról szóló 2003-as népszavazásig és 2004-es belépésig húzódik.

Külön erénye a munkának a már védjeggyé vált leíró stílus: a gondolatok szakszerű, mármár szikár és érzelemmentes, mégis olvasmányos stílus összefoglalása. Romsics írói készsége révén képes bonyolult kérdéseket könnyedén megfogalmazni, így az olvasmányosság nem válik a tudományosság kritériumának áldozatává. Ellenkezőleg: a közérthető közlés felerősíti a mondandót. Ez leginkább a szerző kutatói módszeréből fakad, ami mondhatni attitűd és történetkutatói alkat: nem merev, de mégiscsak érzékelhető távolságtartás a múlt szereplőitől.

Ezer év történetét mindenre kiterjedően, egyenletes mélységben és multiperspektívikusan bemutatni még sokkötetes, többszerzős vállalkozás esetében is embert próbáló feladat. Egy átfogó, monografikus jellegű, egyszerűsített kézikönyv esetében viszont csaknem lehetetlen vállalkozásnak számít. A végső szövegből óhatatlanul kimaradnak események, szereplők, és még csak félmondatnyi terjedelmet sem kapnak egyébként fontos jelenségek. De – és erre a *de-re* utalok recenzióm címében – ezeréves perspektívában akár ma súlyosnak látszó, vitákat generáló történések is egészen más fénytörést kapnak. A hosszabb időtáv elegendő – és egyre nagyobb – távlatot biztosít ahhoz, hogy egy-egy esemény tényleges súlya megmutatkozzon. A múlt eseményeinek és szereplői helyi értékének gondos mérlegelésén túl egy ilyen jellegű átfogó munka elkészítéséhez szelekciós és szintetizálási képesség, sikeréhez pedig helyes arányérzék és az olvasói befogadást segítő olvasmányos stílus szükségeltetik, amit – kijelenthetem – Romsics Ignáctól mára megszokhattunk. Persze előfordulhat, hogy egyes résztémák kutatói, specialistái a kötet elolvasását követően sem lesznek maradéktalanul elégedettek szűkebb szakterületük „elhanyagoltsága” miatt, és esetenként vitába is szállnak majd a szerző egyes megállapításaival – leegyszerűsítéseit némelykor túlzónak, megállapításait néhol elhanyagoltnak gondolva. Mégis: jó, hogy ez a könyv megjelent. Ez a kötet ugyanis nem elsősorban a szaktörténészek táborának szól, hanem a magyar történelem eseményei iránt jóindulattal érdeklődő, biztos ismereteket és fogódzót kereső széles olvasóközönségnek íródott.

Romsics történetírói módszerét többen értékelték már túlságosan „rejtekezőnek”, nehezményezve azt, hogy maga helyett „beszélte” forrásait, és ódzkodik az értékelített, hangzatos és ideologikus kijelentésektől. Akik így gondolják, bizonyára legújabb Romsics Ignác-kötettől is idegenkedni fognak. A jelen írás szerzője azok táborába tartozik, akik úgy vélik, hogy a mai

– a történettudomány szereplőit is érintő –, hiszterizált világban ez inkább erénynek számít. Gyökere pedig az a historikusi ars poetica, amely helyes önértékelésre, pontos számvetésre és megfelelő önismeretre tanít, eleink erényei és hibái felé pedig az őszinte és részrehajlás nélküli szembenézés gesztusára nevel. Mindezen túl helyünk, szerepünk és lehetőségeink mindenkor reális felismerésére figyelmeztet. És mivel Romsics Ignác minden munkájában erre törekszik, a látszat ellenére ezért egyáltalán nem érzelemmentes, sőt ebben a szelíd, de szívós törekvésében éppen hogy permanensen impulzív történetírói alkat.

Romsics a maga módján ezzel a kötetével újra – ha kimondatlanul is – tanújelét adja ezen történetírói filozófiának, amelynek részeleleit ki-ki sikerrel adaptálhatja akár személyes életében is. A múltból való ismeretek bővítése és pontosítása mellett, valamint a történelemtől és benne önmagunkról való gondolkodás megismertetésén túl, történészre hasznosabb szerep talán nem is hárulhat.

Yaquina Head (Oregon állam) világítótornya a Csendes-óceán partján, ködben (*Patrick Egan felvétele*)